

TEKNOKRATTAN, "YURTTAŞ" MÜHENDİSE

Ömer SAKALSIZ

ABD'de yapılan bir ankette, değişik meslek gruplarından kişilere, "bir nükleer santralin yakınında bir bölgede yaşamakta sakınca görüp görmedikleri" sorulur. Ankete katılan doğabilimci ve mühendislerin yaklaşık yüzde doksanbeşi bir sakınca görmedikleri yanıtını verirler. Korku ve endişeye kapılmak için herhangi bir neden görmediklerini, gönül rahatlığı içinde böyle bir tercih yapabileceklerini ifade ederler.

Aynı soru daha sonra sosyal bilimci ve sanatçılara yöneltilir. Yanıtlar bu kez, yaklaşık aynı oranda ters yönde olur. Gelecekleri üzerinde ölümcül sonuçları olabilecek böyle bir teknolojiye karşı duydukları korkuyu belirtirler.

Bizce, son derece ilginç bir kutuplaşmadır bu... Bir yanda, nükleer santralleri sadece bilimsel, teknik düzeyde bir sorun olarak algılayan ve nesnellik adına konuştuğuna inanan mühendisin "soğuk" tavrı; diğer yanda ise, giderek kendi geleceğini denetleme imkanından yoksun kalan, her türlü katılım için gerekli bilgileri elinde tutan merkezi iktidara bağımlı hale gelen insanların öznel tepkisi... Tüm toplumu ilgilendiren bir sorun üzerine, tercihlerini farklı öncüllerden hareketle oluşturan mühendislerin, bu "bilgiyle" donatılmamış toplum kesimleriyle karşı karşıya geldiği bu somut örnek, mühendislerin sosyal ve kültürel yönelimlerinin ne tür ideolojik matrisler içerisinde gerçekleştiğinin kavranabilmesi açısından bize anlamlı görünüyor. Bu ideolojik matrisin elemanlarını, mühendisin gündelik pratiğinden hareketle tanımlamaya çalışacağız.

Önce, iki temel eylem alanını birbirinden ayırt edelim: Mühendis kimliğiyle yer aldığı mesleki faaliyet alanı; iş gücünü yeniden ürettiği ve çeşitli sosyal, kültürel etkinliklerde bulunduğu özel yaşam alanı. Kuruluşu ve işleyişi itibarıyla farklı dinamiklere sahip olan bu iki alanda gerçekleştirdiği pratikler, mühendis bireyin kendisi ve çevresi hakkındaki değer yargılarını, dünya görüşünü koşullar.

Mühendis, mühendislik problemlerini, nesnel, kendisine dışsal nitelikte ve doğruluğu kanıtlanmış bilimsel araç ve yöntemlerle çözer. Sorunların çözümü için gerekli bilgiler bilim tarafından kendisine sunulmuştur. O halde, mühendis, o bilgi donanımına sahip olmak ve pratiğe uygulamak durumundadır. Bu düzeyin karakteristiği -sosyal bilimlerden farklı olarak- bir kez "bilimsel" sıfatını kazandığında, bu donanımın geçerliliğini tartışma konusu yap-

cak herhangi bir felsefi kuşkuyla yer vermemesidir. Burada meslek-içi ideolojik öğelerin bir bölümüyle karşı karşıyayız. Mühendisin, mühendislik bilgileri hakkındaki kanılarını dile getiren öğeler: Bilimsel bilgilerin varlığına ve nesnelliliğine inanç; bilimsel yöntemin doğruluğuna inanç; ve bilgi nesnesinin gayri-iradiliğine inanç.

Mühendisler, üretimi bir meslek grubu olarak mesleki, bilimsel donanımlarını, esas olarak bir üretim biriminde gerçekleştirirler. Üretimin çağdaş ölçülere uygun yapıldığı bir üretim biriminde mühendis, iş sürecini planlamak, örgütlemek ve ürünlerin önceden belirlenmiş teknik normlara uygunluğunu gözetmekle yükümlüdür. İşletme faaliyeti bir bütün olarak maliyet fiyatları, kâr oranları,

emek üretkenliği vb. ekonomik ölçütlere göre olumlanırken mühendis kendi eylemini teknik rasyonalite ilkelere temelinde kavrama eğilimindedir. Bu kavrayış, mesleki faaliyetin ideolojik politik içeriğinin ve sosyal sonuçlarının bilgisini doğrudan vermez. Bilim ve teknikle zorunlu ilişkisi onda, teknolojinin her türlü toplumsal belirlenimin ötesinde, kendine özgü mantık içinde doğrusal bir gelişim gösterdiği ve bu gelişimin tarafsız olduğu şeklinde güçlü bir inanç yaratır. Buna, baş döndürücü bir hızla ilerleyen bilimsel ve teknolojik gelişmenin sarsıcı cazibesinin yarattığı teknoloji fetişizmi duygusu eklenir. Bütün ileri teknoloji ürünleri, mühendiste, mesleki aidiyet ideolojisinin güçlülüğü oranında, sahiplenme güdüsünü uyarır ve bu teknolojilerin bilgisine vakıf olabilmek imkanı, toplumdaki teknolojik cehaletin yaygınlığı ölçüsünde ona, bir üstünlük konumu sağlar.

Böylece, meslek-içi ideolojinin diğer tamamlayıcı öğelerini de sıralayabiliriz: Sınai ve teknolojik gelişmeye inanç; her türlü sınai üretimin toplumun ilerlemesini sağlayan zenginliklerin kaynağı olduğu fikrine inanç; emek sürecinin teknik rasyonalite ilkelerine göre düzenlenmesi gerektiği fikrine inanç; bilimin sorunları çözebilme yeteneğine inanç; profesyonel ve uzman bilgiye saygı; ideolojiler üstü ve politika dışı bir söylem...

Mühendis bireyin dünya görüşü, tanımlamaya çalıştığımız bu meslek-içi ideolojik öğelerle, toplumsal bir varlık olarak sahip olduğu dinsel, ahlaki, hukuki, siyasi, estetik vb. ideolojik tasarımların organik bütünlüğünden oluşur. Mühendis bireyin, gerçek nesnelere ve kendi toplumsal ve bireysel varlığına, tarihine ilişkin sorunlar karşısındaki tavır ve davranışı, toplumsal ve kültürel yönelimi bu ideolojik matris içinde belirlenir.

Kuşkusuz, bu organik bütünlükte eşitsiz bir bileşim söz konusudur. Her ideolojik eleman, farklı ağırlıklar halinde etken olabilir ve bireyin her somut durumdaki tavrına farklı elemanlar yön verebilir. Örneğin, mühendis bireyin herhangi bir tutumu meslek-içi ideolojik öğelerin denetiminde oluşabileceği gibi; eylemi hakkındaki değer yargısı siyasal, dinsel vb. motiflerin hakim olduğu bir düzlemde de anlam kazanabilir. Girişte verdiğimiz örnekte, mühendisler ve diğer toplum kesimlerinin nükleer santraller konusunda tercihlerinin kutuplaşması, mühendislerin sorunu, tamamen meslek-içi ideolojik öğelerin belirleyici olduğu bir çerçevede kavramalarıyla izah edilebilir.

Benzer bir tutum, nükleer santrallerin Türkiye'ye ithali konusunda, Türkiye'nin bu teknolojiye kesinlikle sahip olması gerektiğini, herhangi bir karşı çıkış ve eleştirinin "gericilik" anlamına geleceğini savunan görüşte de izlenebilir. Burada da meslek-içi bir söylemle karşı karşıyayız.

Kültürel formasyonları itibarıyla farklı özellikler göstermelerine karşın, son yıllarda siyasal iktidara angaje olan mühendislerin yöneliminde de aynı ilişki geçerli görünmüyor. Resmi propagandanın, rasyonalleşme, kurumsal işleyişte siyasal ve bürokratik etkilerin tasfiyesi, profesyonellere inisiyatif tanıma vb. öğeleri bir grup mühendisin zihninde uyarıcı etki yapabilmiş ve bu kişiler, katılım kanallarının tıkandığı, politikanın mahkum edildiği bir konjonktürün egemen teknokratik ideolojisinin taşıyıcıları olabilmıştır. Görüldüğü gibi, işletme-içi teknik rasyonalite ilkesinin, toplumsal, siyasal düzleme aktarılması, toplumsal sorunların da mühendislik problemleri gibi çözülebileceği düşüncesi, politikanın olumsuzlandığı demokrasinin dışlandığı, otoriter bir siyasal tavra neden olmaktadır.

Bir gözlem olarak, mühendislerin mesleki faaliyet ve özel yaşam alanlarını bir bütün olarak sorgulayabilmek için gerekli eleştirel araçlara henüz sahip olmadıklarını söyleyebiliriz. Kültürel ve siyasi yönelimleri, ya mesleki faaliyetin kendiliğinden ideolojisinin belirleyiciliğinde, demokrasi ve katılım fikrine yer vermeyen teknokratik bir içerik kazanmakta, ya da mesleki düzlemin eleştirisinden türetilmemiş siyasal ve ideolojik motiflerin taşıdığı ağırlık ölçüsünde global siyasal bir çerçevede oluşmaktadır. Bu durumda, mühendisler, ya hatları kendileri dışında alınmış siyasal kararlarla çizilmiş sistem-içi bir rasyonelleşme programının uygulayıcıları haline gelmekte, ya da sistemden köklü bir kopuş eylemiyle mesleki-politik bir ifadeden uzaklaşmaktadırlar.

Bu ikilemin, ancak kapitalist üretim sisteminin çok yönlü bir eleştirisiyle aşılabileceğini düşünüyoruz. İlk bakışta, ideolojik ve politik boyutlardan arınmış gözükken mesleki düzlemin sosyal karakterini kavrayabilen mühendisi; sınai değerleri sorgulayan ve teknolojinin özgürleştirici potansiyellerinin gerçekleşme koşulları üzerinde düşünebilen mühendisi; uzmanlık bilgisini toplumun değişimi denetleme ve geleceğini belirleme iradesiyle uyumlu kılabilen mühendisi, mesleki pratiğin eleştirisinden türetilmiş bir siyasallaşmayı daha global politik mücadele ile bütünleştirebilen mühendisi; kısaca "yurttaş" mühendisi öneriyoruz...